FILOLOGIJA 81, Zagreb 2023.

DOI https://dx.doi.org/10.21857/ygjwrc2gly
UDK 81.232-053.4
Pregledni rad
Rukopis primljen 16. V. 2022.
Prihvaćen za tisak 22. I. 2024.

Lucija Razum
Dječji Vrtić Grigor Vitez Samobor
Konšćica 22a, HR-10435 Sveti Martin pod Okićem
lucija.razum308@gmail.com

Katarina Aladrović Slovaček
Katedra za hrvatski jezik, književnost, scensku i medijsku kulturu
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb
katarina.aladrovic@ufzg.hr

JEZIČNI I IZVANJEZIČNI ČIMBENICI RANOGA USVAJANJA HRVATSKOGA JEZIKA

Proces usvajanja hrvatskoga jezika opisan je na temelju analize troje djece čiji su iskazi zabilježeni u svjetskoj bazi dječjega jezika CHILDES. Budući da na proces usvajanja jezika utječu različiti čimbenici, ponajprije oni jezični koji ovise o karakteristikama jezika koji se usvaja, opisani su u istraživanjima (Kuvač Kraljević – Palmović 2007; Jelaska 2007; Cvikić i dr. 2007; Pavličević-Franić 2011; Hržica i dr. 2019) gramatički i leksički razvoj iz različitih perspektiva. Spomenuta istraživanja pokazala su kako na fonološkoj razini djeca najčešće izostavljaju pojedine glasove, zamjenjuju ih onima koji su im lakše izgovorivi, ili ih izgovaraju pogrešno. Na morfološkoj razini najčešće dolazi do poopćavanja usvojenih pravila, a na sintaktičkoj se najprije pojavljuje telegrafski govor u kojemu su izostavljeni prijedlozi i veznici te nenaglašeni oblici glagola i zamjenica. Na leksičkoj razini djeca koriste neologizme koje sami tvore poopćavajući pravila te komunikate kao riječi koje se barem jednom svojom sastavnicom razlikuju u značenju koje ta riječ ima u rječniku odraslih. Budući da na jezični razvoj utječu i izvanjezični elementi poput: sredine (lokalni idiom), društvene situacije (odnosa uže i šire obitelji prema djetetu), obrazovanja roditelja, medija (količine izloženosti medijskim sadržajima), željelo se ispitati jesu li ta obilježja u odnosu na prethodna istraživanja promijenjena te je u skladu s tim napravljeno tromjesečno istraživanje u tri dječja vrtića u jasličkim skupinama. Istraživanje je u skladu s očekivanjima pokazalo kako se na fo-

nološkoj razini izostavljaju, zamjenjuju ili pogrešno izgovaraju glasovi dok se na morfološkoj razini često događaju poopćavanja i preslikavanja sufiksa koji su karakteristični za dijalekt (kajkavski). Na sintaktičkoj razini izostavljene su nepromjenjive vrste riječi i nenaglašeni oblici glagola i zamjenica dok se na leksičkoj razini pojavljuju neološke sintagme, neologizmi, komunikati te anglizmi koji do sada nisu zabilježeni u opisu usvajanja hrvatskoga jezika djece jasličke dobi.

1. Uvod

Proces usvajanja svakoga jezika ima svoje specifičnosti o kojima će najčešće ovisiti kojim će redoslijedom dijete ovladavati njegovim fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i leksičkim pravilima na komunikacijskoj razini. Poznato je da sva djeca urednoga kognitivnoga razvoja uspješno usvajaju jezik u vrlo kratkome vremenu što upućuje na usku povezanost razvoja kognicije s razvojem jezika, a posljedično i govora (Pavličević-Franić 2011). Djetetov jezični razvoj povezan je i s njegovim fizičkim, osjećajnim, društvenim, ali i komunikacijskim razvojem (Jelaska 2007). Prva se komunikacija i ostvaruje baš zato što dijete želi zadovoljiti neku svoju emocionalnu ili egzistencijalnu potrebu te plačem zahtijeva blizinu ili hranu (Aladrović Slovaček 2018). U tom predjezičnom razdoblju koje traje od predrodnoga razdoblja, odnosno od drugoga trimestra majčine trudnoće do prve godine života, dijete se sporazumijeva plačem, smijehom, krikom, ispuštanjem samoglasnika ili ritamskim logatomima koje kreira izgovarajući najčešće dvousnene glasove *p*, *b* i *m* u kombinaciji s nekim od samoglasnika. Tako nastaje i prva riječ koja se najčešće pojavljuje oko prve godine kada dijete izgovorenom logatomu daje značenje, na primjer: *mama, tata, baba, teta* i slično. U jezičnome razdoblju, koje traje od pojave prve riječi do treće godine, dijete povećava svoj vokabular usvajajući riječi iz najbliže okoline te slažući prve rečenice koje imaju obilježja telegrafskoga govora jer su lišene nenaglašenih oblika osobnih i povratnih zamjenica, nenaglašenih oblika pomoćnih glagola, prijedloga i veznika. Upravo u tome ranom razdoblju djeca za usvajanje jezika rabe različite strategije koje su sublimirane u teorijama ranoga jezičnoga razvoja. Prvo što djeca čine je ponavljanje onoga što čuju od odraslih, najčešće je to jedna riječ, a ponekad i cijeli izraz, što objašnjava bihevioristička teorija ranoga jezičnoga razvoja. No, cjelokupni se jezični razvoj ne može objasniti samo kroz ponavljanje onoga što djeca čuju u svojoj okolini, najčešće obitelji. Tako uz biheviorističku teoriju postoji i kognitivna teorija koja pojašnjava da će o razvoju kognicije, odnosno mišljenja ovisiti i jezični razvoj te da dijete

prolazi kroz četiri faze razvoja: senzomotoričku koja traje do druge godine, predoperacijsku koja traje od druge do sedme godine, konkretnu koja traje od sedme do jedanaeste godine i apstraktnu koja započinje s 11. ili 12. godinom djetetova života (Aladrović Slovaček 2019). Svaka od navedenih faza ima svoja obilježja u razvoju mišljenja i o tome će ovisiti jezični razvoj i njegovo ovladavanje jezikom (Prebeg-Vilke 1991). Uz navedene teorije, rani jezični razvoj objašnjavaju i nativisti koji smatraju da djeca posjeduju tzv. »mehanizam za usvajanje jezika« koji im omogućava usvajanje jezika, a koje se odvija na dvije razine: dubinskoj i površinskoj. Dubinska razina podrazumijeva jezično znanje istovjetno svim jezicima svijeta, a površinska razina podrazumijeva slaganje riječi i izraza u pisanome ili usmenome obliku (Pavličević-Franić 2005). Još je jedna teorija ranoga jezičnoga razvoja ključna za njegovo razumijevanje, a to je socijalna teorija. Za nju je ključna okolina i društveni kontekst unutar kojeg dijete kodira i dekodira jezični oblik i sadržaj priopćavanja (Kuvač Kraljević – Palmović 2007). Svaka od navedenih teorija objašnjava jezični razvoj djeteta jer je taj proces uistinu složen i ne može se jednoznačno objasniti. Ipak, razumijevanje kompleksnosti toga procesa pomaže u razumijevanju i praćenju jezičnoga razvoja, osobito u otkrivanju poteškoća i njihovu razumijevanju u kontekstu urednoga jezičnoga razvoja.

2. Obilježja gramatičkoga i leksičkoga procesa usvajanja hrvatskoga jezika

Korpus hrvatskoga dječjega jezika čine snimke troje hrvatske djece čiji su transkripti pohranjeni u bazi dječjega jezika CHILDES. Na temelju toga kontinuiranoga bilježenja napravljene su analize na temelju kojih su izvedena obilježja usvajanja jezika na gramatičkoj i leksičkoj razini. Danas prevladava mišljenje da je usvajanje materinskog jezika, odnosno govora, kompromis između bioloških preduvjeta za usvajanje govora i međudjelovanja s okolinom što je, zapravo, dvoznačni proces između djeteta i okoline u kojem je aktivnost djeteta izuzetno važna u određivanju daljnjeg toka uključivanja okoline (roditelja) u komunikaciju. Ponajviše se to odnosi na majku, odnosno osobu koja se najviše bavi djetetom, dok međudjelovanje pretpostavlja dijeljenje nekog zajedničkog interesa i predstavlja dinamički proces koji uključuje aktivno sudjelovanje majke i djeteta u kojem oni konstantno mijenjaju uloge govornika i slušatelja. Pri tom se mijenjaju izrazi lica i geste, intonacija i ritam govora, kontinuitet govora, te prirodne pauze u govoru. Iznimno je u tom međudjelovanju važno majčino praćenje odgovora koje daje dijete na temelju kojih se može procijeniti njego-

va zainteresiranost za komunikaciju te konačno i razvojne karakteristike usvajanja jezika (Blaži 1994).

Hrvatski jezik pripada skupini morfološki bogatih jezika, zajedno s ruskim i grčkim (Xantos i sur. 2011, prema: Poljak, Hržica, Arapović 2015). Tako se na morfološkoj razini usvajanja hrvatskoga jezika najčešće pojavljuju pretjerana uopćavanja ili preširoka primjena pojedinih pravila, pojednostavljivanje pravila, neprovođenje svih gramatičkih pravila te nepostojanje niti jednoga temeljnoga oblika (Pavličević-Franić 2005; 2011). Uopćavanja su pronađena i u govoru usmjerenome djetetu, a rezultat su prilagodbe idioma dječjemu jeziku radi olakšavanja usvajanja morfološkoga sustava (Poljak, Hržica, Arapović 2015). Istraživanje (Novosel i sur. 2015) je pokazalo kako roditelji trogodišnjaka najviše jezičnih promjena uočavaju na morfosintaktičkoj i pragmatičkoj razini u odnosu na roditelje četverogodišnjaka koji najviše uočavaju obilježja semantike, a roditelji petogodišnjaka promjene na razini metajezika. Polaskom u prvi razred osnovne škole dolazi do usvajanja pravila i sve rjeđih odstupanja na morfološkoj razini koja su u nižim razredima osnovne škole još prihvatljiva jer se jezična automatizacija na razini morfologije i sintakse događa tek oko 12. godine djetetova života (Jelaska 2007). U tom procesu ranoga jezičnoga usvajanja djeca se služe dijalektalnim imeničkim i glagolskim oblicima, tvorbom umanjenica te korištenjem idioma (Aladrović Slovaček 2019). Uporaba tih oblika s vremenom se smanjuju i dijete počinje razlikovati vlastiti idiom od standardnoga oblika jezika. Studije o usvajanju jezika uglavnom utvrđuju razinu usvojenosti pravila standardnoga jezika i odstupanja od tih pravila u određenoj dobi, zanemarujući činjenicu da se i nestandardni oblici sustavno usvajaju (Županović Filipin 2015). Autorica Pavličević-Franić (2005) u svom istraživanju pokazuje da djeca predškolske dobi u svojima iskazima u najvećem broju stvaraju imenice (45,3 %) i glagole (36,3 %), iza njih slijede pridjevi (13,6 %) te ostale vrste riječi (4,8 %). Istraživanja su također pokazala da hrvatska djeca najprije usvajaju prezent, a potom imperativ (Jelaska 2005). Nadalje, djeca u hrvatskome jeziku najčešće koriste oblike treće osobe množine prezenta, a ona s kajkavskog govornog područja često pri tome rabe nastavak *ju*. Na primjeru imeničke morfologije vidljivo je da djeca, kako bi lakše usvojila sklonidbeni sustav, stvaraju svoj vlastiti jezični sustav.

Na fonološkoj razini u procesu usvajanja jezika najčešće se poneki glasovi ispuštaju, zamjenjuju ili pogrešno izgovaraju. Djeca do druge godine ovladaju samoglasnicima *a*, *o* i *e* te dvosunenim glasovima *p* i *b*. Od druge do treće godine dijete ovlada samoglasnicima *i* i *u* te dvousnenim glasom *m*. Potom se razvijaju i druge skupine glasova: zubnousneni *f* i *v*, srednjonep-

čani *t, d* i *n*, palatali *nj* i *j* te stražnjonepčani *k, g* i *h*. Između 3,5 i 4,5 godine dijete ovlada sibilantima *c, z* i *s*, te palatalima *lj, š* i *ž*, a od 4,5 do pete godine dijete ovlada ostalim palatalima: *č, ć, dž* i *đ* te glasom *r* (tablica 1). Autorica Zrinka Jelaska (2007) smatra da se palatalima ovlada do 5,5 godina. Važno je naglasiti kako bi svako dijete urednoga jezičnoga razvoja u predškoli trebalo moći izgovoriti točno sve glasove hrvatskoga jezika.

Tablica 1: Prikaz fonološkoga razvoja (I. Posokhova 2005)

1 - 2 godine	2 – 3 godine	3,5 – 4,5 godine	4,5 – 5 godina
A, O, E P, B	I, U M V, F N, T, D NJ, J K, G, H	C, Z, S L, LJ, Š, Ž	Č, Ć, DŽ, Đ, R

Razvoj sintakse započinje oko prve godine kada se pojavljuje prva riječ koja ujedno predstavlja i prvu rečenicu. Potom dijete proširuje svoju rečenicu svake godine jednom riječi, a prvi govor koji je lišen nenaglašenih oblika zamjenica i glagola te prijedloga i veznika naziva se telegrafskim govorom i karakterizira dječji govor do treće godine (Vrsaljko, Paleka 2019). U tom se razdoblju javljaju i brojni uzvici koji zamjenjuju cijele riječi ili čak rečenice, primjerice: av-av (To je pas.), tu-tu ili brm-brm (Ide auto.), am-am (Idemo jesti.) ili a-a (Daj mi vode.) (Jelaska 2007). Na osnovi rezultata istraživanja (Vuletić, Ljubešić 1984) proizlazi da značajne razlike u općem dozrijevanju artikulacije između dječaka i djevojčica postoje u dobnim skupinama između 3,5 i 4 te između 4 i 4,5 godina u korist djevojčica. Također je primijećena tendencija k boljem izgovoru u djevojčica, dok kod dječaka postoji veće raspršenje rezultata u svim dobnim skupinama. Analizirajući izgovor pojedinih glasova utvrdilo se da glas *r*, i u konsonantskom i u vokalskom položaju, razlikuje dječake i djevojčice u svim dobnim skupinama između 3,5 i 5 godina. Značajne su razlike u korist djevojčica.

»Leksički je razvoj zasigurno najdinamičniji dio jezičnoga razvoja, cijeloga je života podložan čestim kvantitativnim i kvalitativnim promjenama, iako različitim intenzitetom u njegovim različitim razdobljima« (Radić i dr. 2010:43). Prva riječ pojavljuje se oko prve godine i dijete potom povećava svoj vokabular te oko druge godine u svom vokabularu ima oko 574 riječi (tablica 2) (Kuvač Kraljević 2015).

Tablica 2: Razvoj djetetova rječnika (Kuvač Kraljević 2015)

DOB U MJESECIMA	BROJ RIJEČI
12	9
14	25
16	57
18	114
20	212
22	345
24	574

Djeca u ranome usvajanju jezika koriste riječi koje možemo nazvati komunikatima i koje se barem po jednoj sastavnici razlikuju od onoga što ta riječ predstavlja u leksiku odraslih govornika. Jednako tako, u ranom jezičnom razvoju pojavljuju se i inovacijski leksemi. To su dječje neološke tvorbe koje u govoru karakterizira nastanak »semantičke greške«, pri čemu do izražaja dolazi razlika između normativne i komunikacijske gramatike. Takvi leksemi nastaju kao posljedica razlike između gramatike govora, koju dijete tek treba naučiti, i logike govora, koja je tipična za razinu pragmatične jezične komunikacije u fazi ranoga usvajanja jezika (Pavličević-Franić 2005). Primjerice, riječ *konjica* koja u hrvatskome jeziku ima značenje – *konjaništvo, rod kopnene vojske,* a dijete je upotrijebi kako bi nazvalo ženku *konja,* odnosno *kobilu*. Dijete se u navedenom primjeru koristi logikom govora umjesto gramatikom govora (Pavličević-Franić 2005). Dakle, prema modelu *odgojitelj* – *odgojiteljica*, dijete je stvorilo par *konj* – *konjica*, pri čemu *konjica* nema primarni sadržaj standardnog jezika, već se rabi u značenju 'ženka konja'. Dječji neologizmi nastaju iz triju razloga: pragmatične jezične funkcije, slijeda psihičkoga i jezičnoga razvoja te zbog afektivnosti dječjega izričaja (Aladrović Slovaček 2019). Istraživanje (Pavličević-Franić 2005) pokazuje kako djeca između treće i šeste godine učestalije stvaraju semantičke neologizme, a između sedme i desete godine više se očituju gramatički neologizmi koji nastaju poopćavanjem pravila, primjerice, kada dijete umjesto *sutkinja* kaže *sudica* po analogiji *glumac* – *glumica*. Također, novija istraživanja (Aladrović Slovaček – Rimac Jurinović 2021) pokazuju kako se u predškolskoj dobi, ali i ranije, pojavljuju riječi iz drugih jezika, ponajprije engleskoga, primjerice, u imenovanju boja (brown – smeđa, black – crna ili red – crvena), ali i srpskoga pod utjecajem medija i crtanih filmova koje djeca prate na Youtubeu, a primjeri su: *sprat* umjesto *kat*, *makaze* umjesto *škare*, *posmatra* umjesto *promatra*. Rječnik je zapravo uvijek u razvoju. Neke se riječi više ne koriste, a s druge strane na dnevnoj razini rječnik se obogaćuje novim riječima koje su često pod utjecajem izvanjezičnih čimbenika.

2.1. Izvanjezični čimbenici jezičnoga razvoja hrvatskoga jezika

Osim jezičnih čimbenika, koji su navedeni u prethodna dva poglavlja, na usvajanje jezika utječu i različiti izvanjezični čimbenici. Kako se već u socijalnoj teoriji pretpostavilo, na usvajanje i učenje jezika utjecat će okolina u kojoj dijete odrasta, odnosno jezik kojemu je dijete izloženo. S obzirom na izrečeno, na jezični razvoj utjecat će dijalekt i lokalni idiomi kojima se koriste roditelji i šira djetetova obitelj. Osim toga, na usvajanje jezika utjecat će spol jer djevojčice obično brže progovore od dječaka i u svojim su verbalnim iskazima često opsežnije (Jelaska 2007). Također će na proces usvajanja jezika utjecati i broj djece u obitelji te redoslijed rođenja djeteta, je li prvo, drugo, treće ili neko drugo dijete po redu. Uz navedeno, na jezični će razvoj utjecati i tip te struktura obiteljskoga života, odnosno odrasta li dijete u jednoroditeljskom domu, dvoroditeljskom ili u proširenoj obitelji (Aladrović Slovaček 2019). Roditeljske navike čitanja te posjedovanje kućne biblioteke također su prediktori koji utječu na proces jezičnoga razvoja, ali naravno i vrijeme koje roditelji provedu u razgovoru sa svojim djetetom, kao i mediji kojima su djeca izložena. Istraživanje (Aladrović Slovaček – Rimac Jurinović 2021) pokazuje da na usvajanje jezika utječu i jezici kojima su djeca izložena u medijskim sadržajima, kao i rano učenje stranoga jezika, primjerice njemačkoga ili engleskoga. Važnu ulogu u tome procesu imaju i odgojitelji koji svakodnevno rade s djecom te će i o njihovu načinu rada uvelike ovisiti jezično usvajanje u djece, a osobito bogatstvo vokabulara, kao i sposobnost izražavanja. Rezultati PIRLS istraživanja (2011) pokazuju da ukoliko su djeca barem tri godine bila uključena u vrtićki program, imat će bolje čitalačke kompetencije, što dokazuje važnost odgojitelja u procesu usvajanja jezika. Provođenjem strukturiranih sadržaja povezanih s igrom, odgojitelji će pozitivno utjecati na usvajanje jezika (Velički, Katarinčić 2011). U suvremenoj koncepciji odgoja i obrazovanja te razvoja govora upravo igra zauzima važno mjesto jer djetetu olakšava usvajanje novih znanja, sposobnosti, vještina i stvaranje navika kroz slušanje priča, bajki i poezije (Aladrović Slovaček 2019). Također valja istaknuti kako osim roditelja važnu ulogu u ovome razdoblju imaju odgojitelji koji trebaju biti dobri primjeri u izražavanju, odnosno dobri govorni uzori te u svojim skupinama trebaju osigurati poticajno okruženje u kojem će djeca razvijati svoje govorne vještine na svim gramatičkim te na leksičkoj razini.

3. Istraživanje

Ispitivanje je provedeno tijekom tri mjeseca (od veljače do svibnja) 2021. godine u trima nasumično odabranim jasličkim skupinama jednog samoborskog i dvaju zagrebačkih dječjih vrtića.

3.1. Opis uzorka

U istraživanju je sudjelovalo tridesetero djece, od čega 47 % dječaka i 53 % djevojčica. Najmlađi ispitanici imali su navršene dvije godine i jedan mjesec, a najstariji ispitanik tri godine i dva mjeseca.

Tablica 3: Raspodjela ispitanika po dobi i spolu

DOBNA SKUPINA	Dječaci (f)	Djevojčice (f)
2,1	3	6
2,2	3	1
2,8	3	1
2,9	3	0
2,10	0	2
3,0	2	3
3,2	0	3

3.2. Opis instrumenta istraživanja

Instrument istraživanja činile su fotografije koje su preuzete s mrežnih stranica i slikovnice prikladne jasličkoj dobi koje su odabrane u suradnji s odgojiteljicama kako bi bile u skladu s planom rada u odabranim skupinama te kako bi ispitivani sadržaj bio u skladu s razvojnom dobi djece.

Na prvom nizu fotografija bili su prikazi voća, povrća i hrane općenito: salata, brokula, ljuta paprika, grašak, bundeva, krumpir, češnjak, mrkva, luk, krastavac, patlidžan, rajčica, jaja, kruh, juha, meso s roštilja, banane, grožđe, kokos, mango, lubenica, breskva, borovnica, naranča, jabuka, limun, kivi, kupina, kruška, ananas, jagoda, papaja, džem od jagoda, sladoled, bomboni i lizalice, čokolada i rođendanska torta.

U drugom dijelu korištene su tri slikovnice prikladne za jasličku dob, a to su *Rječnik 1 – 4 životinje* u kojima su prikazane mnogovrsne životinje po poglavljima: *Životinje u kući*, *Životinje u vrtu*, *Životinje na selu*, *Životinje uz vodu*, *Životinje u šumi* i *Životinje u zoološkom vrt*. Osim toga, korištena je i slikovnica s dobno odabranim leksemima: cvijet, šalica, jabuka, plišani medvjedić, čizme, stablo, patka, kuća, automobil, sunce, jagoda, čarape, lopta, vlak, kocke, majica.

U trećem dijelu korištena je slikovnica *Igraj se i otkrij suprotnosti* u kojoj je na zabavan i zanimljiv način prikazan odnos suprotnih pojmova (veliko – malo, visoko – nisko, ispred – iza, hladno – toplo, brzo – sporo, vani – unutra, staro – novo, glasno – tiho, prljavo – čisto, tužno – sretno).

U četvrtom su dijelu s mrežnih stranica preuzete fotografije koje prikazuju različite radnje: Dijete pere ruke, Dijete jede, Djeca se igraju, Dječak skače na trampolinu, Dječak piše domaću zadaću, Plivač pliva u moru, Žena usisava i posprema sobu, Žena i muškarac trče, Žena umiva lice, Dijete oblači hlače, Mama i kći peru zube, Beba spava, Žena vozi auto, Muškarac i žena plešu, Muškarac vozi bicikl, Čovjek skija, Žena pije vodu iz boce, Muškarac i žena zajedno kuhaju.

U petom dijelu korišten je poster *Ponašam se pristojno* na kojem je ilustrirano dvanaest radnji koje prikazuju kako se ponašati pristojno. Ispod svake sličice opisana je radnja, a to su redom: Dijelim s drugima, Pomažem drugima, Ne govorim ružne riječi i ne tučem druge, Slušam kad drugi govore, Strpljivo čekam svoj red, Ispričam se kad pogriješim, Pospremam svoje stvari, Tuđe stvari uzimam uz dopuštenje, Pozdravljam, Mirno sjedim za stolom i žvačem zatvorenih usta, Smeće bacam u kantu, Stavljam ruku kad kišem ili kašljem.

U svakom dijelu istraživanja sudjelovala je cijela jasličke skupina, a razgovor je sniman kako bi se zabilježila sva uočena gramatička i leksička obilježja karakteristična za dob.

3.3. Ciljevi istraživanja

Temeljni cilj ovog istraživanja bio je ispitati razvojna jezična obilježja djece jasličke dobi, a iz temeljnog cilja proizašla su i dva istraživačka pitanja:

Ispitati obilježja gramatičkoga jezičnoga razvoja na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini.

Ispitati obilježja leksičko-semantičkoga i leksičko-tvorbenoga jezičnoga razvoja.

U skladu s temeljnim ciljem i problemima ovoga istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H 1 – Djeca će na fonološkoj razini ispuštati ili zamjenjivati glasove kojim nisu u izgovoru ovladali te pojednostavljivati zatvorničke sljedove; poopćavati pravila za tvorbu prezenta glagola te tvorbu imenica u svim rodovima, a u rečenicama će izostavljati nepromjenjive vrste riječi te nenaglašene oblike zamjenica i glagola.

H 2 – Djeca će proširivati značenja poznatih riječi na ostale riječi iste značenjske skupine (primjerice sve vrste mačaka onom koja im je poznata: tigar je i lav, mačka, ris i pantera), a tvorit će imenice poznatim sufiksima u skladu s rodom (npr. *supermen – supermenica* kao *kralj – kraljica*).

H 3 – Djeca će upotrebljavati komunikate u imenovanju glagolskih radnji, sintagme u imenovanju imenica, kao i uzvike umjesto glagola ili imenica.

H 4 – Djeca će u svojim iskazima često upotrebljavati dijalektalne riječi te riječi iz engleskoga jezika.

H 5 – Djeca će razumjeti značenja boja jer se s njima svakodnevno susreću u pričama i likovnome izražavanju.

H 6 – Djeca će prepoznavati značenje suprotnosti izrečenih prilozima i pridjevima.

3.4. Rezultati istraživanja

Prvi je cilj istraživanja bio ispitati osobine gramatičkoga jezičnoga razvoja na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini kod djece jasličke skupine.

Ispitanici su na fonološkoj razini činili odstupanja tako što su zamjenjivali pojedine glasove pa je kod neke djece to bilo i dijalektalno uvjetovano, primjerice – *laf* umjesto *lav*, ili *lebenica* umjesto *lubenica*. Neke su glasove ispuštali, npr. glas p (*tičica* za *ptičicu*), najčešće glas *r* jer njime nisu razvojno ovladali, a druge su pogrešno izgovarali jer njima također još nisu razvojno ovladali, primjerice glasove *č*, *ć*, *š* i *ž* (tablica 3). U zamjeni glasova najčešće se zamjenjuje glas *r* i to glasovima *l*, *lj*, *j*, *i*, *u*, što najčešće ovisi o položaju glasa *r* u riječi. Jednako tako glasovi *z* i *ž* zamjenjuju se glasom *d*, glas *v* glasom *j*, glas *k* glasom *t* te glas *c* glasom *t*. Glas *č* zamjenjuje se glasom *t* ili *c*, glas *š* glasom *s*, a glas *z* glasom *ž*. Samoglasnik *u* zamjenjuje se u nekim riječima samoglasnikom *e*, a suglasnik *v* suglasnikom *f*. U Tablici 3. prikazana su sva prikupljena odstupanja. Važno je istaknuti kako se dosta primjera više puta ponavljalo jer su djeca ispitivana na istim riječima.

Tablica 4: Neki primjeri odstupanja na fonološkoj razini

Zamjena glasova	Ispuštanje glasova	Netočno izgovoreni glasovi
r→ l: liba ← riba, pele ← pere, bubmala ← bubamara, nalančasta ← narančasta, klava ← krava, vjevelica ← vjeverica, kluska ← kruška r→ lj: zeblja ← zebra r → j: sjetan ← sretan, igjaju ← igraju, juke ← ruke, peje ← pere	iba ← riba	š → ś: špišu ← pišu, puśe ← puše
r˚→ i ili u: divo/duvo ← drvo	r˚→ 0: cta ← crta, tči ← trči	ž→ ź: źilafa ← žirafa
l → r: prava ← plava	#K1K2 ← K2: tičica ← ptičica, lakić ← vlakić, nam ← znam, sinja ← svinja	ć → ċ: vlakiċ ← vlakić, kuca ← kuća, kucica ← kućica, cvjetic ← cvjetić
z → d: duta ← žuta ž → d: delena ← zelena	#K1K2 ← K1: kuh ← kruh, mija ← zmija, kokodil ← krokodil, saoled ← sladoled	č → ċ: ċokolada ← čokolada, ptiċica ← ptičica, bocica ← bočica
v→ j: plaja ← plava	K1K2 ← K2: mamun ← majmun, pigvin ← pingvin, oca ← ovca, konjača ← kornjača, zeba ← zebra	
k → t: trava ← krava	K1K2 ← K2: čime ← čizme	
c→ t: juhita ← juhica, mata ← maca č → t: skate ← skače	kuka ← kruška	

č → c: nalanca ← naranča, skace ← skače, zadaca ← zadaća, smece ← smeće š → s: kluska ← kruška z → ž: puz ← puž, muz ← muž, jez ← jež, mis ← miš	ooo→ oo: nana ← banana KVK → 0: mun ← majmun KK → 0: on ← slon K → 0: saoled ← sladoled	
u→e: lebenica ← lubenica	VV → V: ato ← auto	
v-f: laf ← lav		

Navedeni rezultati proširuju broj primjera na temelju kojih je opisan fonološki razvoj i usvajanje na korpusu hrvatskoga jezika (Jelaska 2007) te potvrđuju kako djeca jasličke dobi u svome govoru najčešće zamjenjuju teže izgovorive foneme lakšima, izostavljaju pojedine foneme ili ih izgovaraju netočno, čime se potvrđuje prvi dio postavljene prve hipoteze.

Na morfološkoj razini vidljivo je da djeca najčešća odstupanja čine u tvorbi treće osobe množine prezenta (*učiju, radu/radiju, veseliju* – 'uče', 'rade', 'vesele'), što je bilo izraženije u samoborskoj skupini gdje je većini djece materinski idiom kajkavski. Također je karakteristična i kajkavska tvorba umanjenica motiviranih imenicama muškog, ženskog i srednjeg roda. To su primjerice: *rajnglice* 'zdjelice', *pesek* 'psić', *stikek* 'striček', *sapunkek* 'sapun'. Nadalje, vidljivo je kako si djeca pojednostavljuju gramatiku i stvaraju svoju *dječju gramatiku* tvoreći sintagme u kojima važnu ulogu imaju umanjenice (*peje juke sapunkekom; štampice* – 'štrample'), ali i ne provodeći glasovne promjene (*magarac – magaraci*) te koristeći različite sufikse u tvorbi prezenta (*tučaju* – 'trče', *pečeju palačinke* – 'peku palačinke'). Djeca uglavnom koriste imenice i glagole u razgovoru, a tek ponekad brojeve ili pridjeve pri opisivanju (*pes i tri pesa, tri prasaca, tri koke, dve mace, mali pivic* (pilić), *male divlje svinje, stasni* 'strašni' *lav*). Na poticaj koriste i druge pridjeve. Za neke glagolske radnje djeca upotrebljavaju usklike: 'spava' – *aja;* 'jede' – *am, am.* Također, na morfološkoj razini vidljiva su fonološka odstupanja na svim trima razinama pa tako upravo zbog nedovršenog fonološkog razvoja dolazi do promjene i na granicama morfema, primjerice: *balomkike fataju* umjesto *balončiće hvataju*; *skake* umjesto *skače* (tablica 4).

Tablica 5: Neki primjeri odstupanja na morfološkoj i sintaktičkoj razini

RADNJE PRIKAZNE NA FOTOGRAFIJAMA	ODGOVORI ISPITANIKA
Pranje ruku.	Pele luke; Peje juke; Tata ovo; Peje juke sapunkekom; Peje vuke.
Dijete jede.	Papa.; Jede.
Djeca se igraju.	Baby; Peseju; Se igjaju; Igraju se; Balonkike fataju; Igaju se sa lopticama
Dječak skače na trampolinu.	Skoči; Skace; Skate; Iga se na tatapulinu; Skake; Gol se igra
Dječak piše domaću zadaću.	Cta; Boja; Radi kolu; Piše
Plivač pliva u moru.	Taj je usta. Kupa.; Kupa se; Piva; Molu se igra; Kupa se stikek
Žena usisava i posprema sobu dnevnog boravka.	Neš adi; Suši time; Cisti
Žena i muškarac trče.	Tči; Tučaju; Tlčaju; Tce
Žena umiva lice.	Ovak (pokazuje rukama kako ona umiva lice); Puha nos; Peje se; Peje usta
Dijete oblači hlače.	Beba bučiti; Obuce se; Moja se obuć; Ublači se; Opaja je; Obaca se
Mama i kći peru zube.	Zub pele; Pejeju zube; Mama; Pajaju zube; Peju zube; Pejeju ube; Pejeju zubice
Beba spava.	Beba ide spavat; Beba pava; Aja; Beba pava; Beba spava u krevetu; Lega je; Pava; Jezi i spava; Spava
Žena vozi auto.	Vozi auto; Ozi; Vozi; Vozi ato; Vozi autom
Muškarac i žena plešu.	Pesu; Peseju; Pleseju; Pjesaju
Muškarac vozi bicikl.	Pa bicikl; Jozi bicikl; Tikel; Vozi bobicikol; Vozi na ciklu; Vozi se na pakica; Stikek vozi bikikel; Vozi sa bitikom
Čovjek skija.	Mogu ja skijanje; Jakaju; On je na snegu; Sanjka se na snijegu; Guda; Vozi na po snegu

Žena pije vodu iz boce.	Vodice ide popit; Pije; Pije vodu; Pije vode
Muškarac i žena zajedno kuhaju.	To je kuhinje; Kuhaju; Oni kuhaju; Pečeju pačinke; Kuhaju nesto; Pece u kuhinji
Zagrljeni dječaci.	Grle se; Grliju se i smiju; Smije se
Djevojčica se ljulja na ljuljački.	Ljuljaju; Ljulja se; Jujaju
Dječak posprema svoje stvari.	Posprema; Posprema igračke; Pospema stavi
Djevojčice pišu zadaću.	Pisu zadacu; Crtaju; Gedaju
Djevojčica baca smeće u kantu.	Baca smece; Baca u smeće; Skuplja smeće
Djevojčica kiše i drži maramice u ruci.	Puse nos; Puši nos; Puno papiva i tpa ustima papiv
Djevojčice dijele međusobno stvari.	Pomagaju si
Dječak pomaže dječaku koji je pao da ustane.	Pomagaju; Pomažaju
Dječak šeće psa i pozdravlja stariju gospođu koju susreće na ulici.	Vuče pesa, a baka ide u kuću; Gedaju cestom

Na sintaktičkoj razini potvrđen je telegrafski govor, primjerice, *Ljuljaju* umjesto *ljuljaju se*, *Molu se igra* umjesto *U moru se igra* ili *Legla* umjesto *Legla je* gdje se primjećuje izostavljanje pomoćnoga glagola *biti* i povratne zamjenice *se* u nenaglašnom obliku te prijedloga *u*. No, može se reći da to izostavljanje nije utjecalo na prenošenje poruke i razumijevanje. Glagoli i imenice u dječjim su iskazima temeljni nositelji značenja rečenice, ali su u nekim primjerima oni zamijenjeni uzvicima (primjerice: *aja* ili *tu-tu*) (Tablica 4). Dječja rečenica lišena je svih dodatnih informacija i zalihosti te je utemeljena na ključnim informacijama, odnosno riječima koje dijete želi prenijeti. Rečenice imaju najčešće jednu do tri riječi, što odgovara njihovoj razvojnoj dobi kada djeca u svojim iskazima imaju onoliko riječi koliko imaju godina ili jednu riječ više ili manje (Pavličević-Franić 2005; Aladrović Slovaček 2019). Međutim, nalazimo i primjere složenih rečenica, najčešće je to sastavna rečenica povezana veznikom *i* u kojoj dijete povezuje dvije radnje (primjer: *Puno papiva i tpa ustima papiv*), ili suprotna rečenica povezana veznikom *a* (primjer: *Vuče pesa, a baka ide u kuću*) (Tablica 4).

Svi navedeni primjeri pokazuju da se prva hipoteza može prihvatiti jer ona pretpostavlja da će ispitanici na fonološkoj razini neke glasove zamjenjivati, neke ispuštati, a neke pogrešno izgovarati, da će na morfološkoj razini dolaziti do poopćavanja pravila i neprovođenja svih paradigmi, dok

će se na sintaktičkoj razini koristiti telegrafski govor s izostavljanjem nepromjenjivih vrsta riječi te nenaglašenih oblika glagola i zamjenica.

Drugi je cilj istraživanja bio ispitati osobine leksičko-semantičkoga i leksičko-tvorbenoga jezičnoga razvoja. Rezultati su pokazali da djeca prepoznaju većinu leksema koji su im ponuđeni te pri njihovu imenovanju uglavnom koriste umanjenice (*ptičica, ježić, konjić*). Nadalje, također je uočeno da djeca koriste uzvike imenujući tako neke radnje ili pojmove na fotografijama, primjerice, 'vlak' je *tu – tu*, 'magarac' je *ia – ia*, *beee* je 'ovca', *mu* je 'krava', a umjesto glagola 'jede' koriste *am-am*. Međutim, uočena je i uporaba nekih riječi koje su karakteristične za maminski govor usmjeren djetetu (Jelaska 2007; Blaži 1994), primjerice, *papa* umjesto *jede* ili *pesek* umjesto *pas*. Neke pojmove prepoznaju, ali ih ne znaju imenovati pa ih opisuju ili iznose svoje iskustvo s predmetima, primjerice, fotografiju mesa s roštilja opisuju kao *papanje, šalicu* kao *u kuhinji radila čaj*, ježa – *onaj koji bocka i hoda* i luk – *fuj.* Također, ako ne prepoznaju neki pojam, onda ga imenuju po načelu sličnosti, odnosno proširuju značenje poznatih riječi na ostale riječi iste značenjske skupine (*pauk* – 'muha', *miš* – 'hrčak', *konj* – 'krava', *ptičica* – 'papiga', *konjić* – 'koza', *vuk* – 'lisica', *konj* – 'deva', *ljama* – 'srna') (Jelaska 2007; Blaži 1994). Ako nisu znala imenovati određene pojmove, neka su djeca ponavljala pitanja: *Šta je ovo zove to?*, *Šta je ovo zove?*, *To?*, *Ovo to?*. Također, kada opisuju radnju, uglavnom koriste jednu ili dvije riječi (glagole i/ili imenice), primjerice, *Ljulja se* ili *Ljulja*, *Oni kuhaju*. Kako je i očekivano, potvrđena je druga hipoteza koja je pretpostavljala da će djeca proširivati značenja poznatih riječi na ostale riječi iste značenjske skupine (primjerice sve vrste mačaka onom koja im je poznata: 'tigar' je i *lav*, *mačka*, *ris* i *pantera*), a tvorit će imenice poznatim sufiksima u skladu s rodom (npr. *supermen – supermenica* kao *kralj – kraljica*).

U istraživanju je primijećeno kako djeca koriste *sintagme* u kojima kombiniraju uzvik i glagol, uzvik i imenicu, ili koriste dvije imenice, primjerice, *mica-maca* za mačku, *ici-bici spajder* za pauka, *oink oink pase* za svinju, te *icah u hu* za sovu. Osim *sintagmi*, djeca rabe neologizme kako bi si olakšala izgovor, primjerice, *pingo – pingvin*, *lubena – lubenica*, *bobicikol – bicikl*, ili kako bi prevladala »leksičku prazninu« – *pobori se – bori se, uranak je – rano je, vjesi – objesiti, zimačka haljina – zimska hlajina, čistilica – brisač, izdalekat se – udaljiti se*. Također, tijekom ispitivanja, na fotografiji na kojoj je bila prikazana torta, nekoliko je ispitanika reklo da vidi *rođendan*. Nakon što je ispitivačica rekla da je na fotografiji torta, djeca su odgovarala: *Ja bi papala torta, ja bi puhat*, što pokazuje da djeca razumiju značenje riječi, ali se riječ *rođendan* u ovome slučaju pojavila kao komunikat. Navedeni rezultati potvrđuju treću postavljenu hipotezu koja pretpostavlja da će djeca upotre-

bljavati komunikate u imenovanju glagolskih radnji, sintagme u imenovanju imenica, kao i uzvike umjesto glagola ili imenica.

Također, djeca u tom ranom razdoblju vrlo često koriste govor svoje sredine, odnosno obitelji u kojoj odrastaju pa se u njihovim iskazima često mogu pronaći dijalektalne riječi, primjerice: *peso, pajcek, rajnglice, zmazan* te dijalektalni morfološki nastavci i oblici: *pleseju* 'plešu', *pečeju* 'peku', *pomagaju* si 'pomažu si', *grliju se* 'grle se'. Osim dijalektizama, zbog sve većeg utjecaja medija u dječjim iskazima nalazimo i strane riječi, osobito anglizme koje ispitanici hrvatskom jeziku često prilagođavaju tako što rabe hrvatske sufikse, primjerice: *oniok, spajderek*, ali koriste i potpune anglizme, primjerice, *čiken, epl, ajs krim* (Tablica 5). Time se potvrđuje četvrta postavljena hipoteza koja pretpostavlja da će djeca u svojim iskazima upotrebljavati dijalektizme i anglizme.

Nadalje, sva djeca znaju imena osnovnih boja, no na pitanje *Koja je ovo boja*? ponekad daju pogrešan odgovor, tj. ne povezuju boju s njezinim značenjem. Tako, primjerice, imenuju *zelenu žutom*, *crvenu žutom*, *zelenu plavom*, *žutu plavom* itd. Peta je hipoteza, kako pokazuju rezultati, opovrgnuta jer je pretpostavljala da će djeca u potpunosti razumjeti značenja boja.

Ispitanicima su bili ponuđeni pridjevi i prilozi *visoko, nisko, toplo, hladno, brzo, sporo, veliko, malo, unutra, vani, prljavo, čisto, sretno, tužno, u, izvan, ispred, iza* te su trebali pokazati suprotnosti. Oko 48 % ispitanika ne razumije niti prepoznaje suprotnosti. Ostali prepoznaju samo neke. Ako nije znalo prepoznati što slika prikazuje, dijete bi reklo *tu* i pokazalo prstom (na pitanje *stoji li pas ispred ili iza kućice,* dijete je odgovorilo *tu* i pokazalo prstom sliku psa). I šesta je hipoteza opovrgnuta jer je pretpostavljala da će djeca razumjeti suprotnosti u uporabi priloga i pridjeva.

Tablica 6: Neki primjeri odstupanja na leksičkoj razini

Sintagme	*Mica-maca* 'mačka', *beeee* 'ovca', *mu* 'krava', *tu-tu* 'vlak', *ici-bici spajder* 'pauk', *tica hu-hu* 'sova'
Neologizmi	*Pingo* 'pingvin', *lubena* 'lubenica', *bobicikol* 'bicikl'; *pobori se* 'bori se', *uranak je* 'rano je', *vjesi* 'objesiti', *zimačka haljina* 'zimska haljina', *čistilica* 'brisač', *izdalekat se* 'udaljiti se'
Dijalektalne riječi	*peso/pesek/pes* 'pas', *paladajz/tabadajz* 'rajčica', *pajcek* 'svinja', *stikek* 'stric', *rajnglice* 'zdjelice', *zmazan* 'prljav'

Engleske riječi	*čiken* 'kokoš', *baterflaj* 'vilin konjic', *ent* 'mrav', *flamingo* 'plamenac', *mus* 'vodenkonj', *večtebls* 'povrće', *oniok* (luk), *kavot* 'mrkva', *epl* 'jabuka', *ajs krim* 'sladoled', *bejbi* 'djeca', *spajder* 'pauk', *blu* 'plava'

S obzirom na navedeno, rezultati na leksičkoj razini pokazali su kako djeca jasličke dobi vrlo često kombinacijom uzvika i drugih usvojenih riječi imenuju pojmove kojima ne znaju točan naziv, da proširuju značenje poznatih riječi po načelu sličnosti, što je potvrda ranije provedenih istraživanja (Jelaska 2007; Pavličević-Franić 2005), no u ovim rezultatima nalazimo i sintagme koje ranije nisu zabilježene, kao što je *ici-bici spajder*. Jednako tako, djeca te dobi sklona su tvorbi neologizama koje nalazimo i u ovom istraživanju (*izdalekat se*, *uranak je*), dok su neki drugi zabilježeni i u ranijim istraživanjima (Pavličević 2005). Jednako tako, u ranijim istraživanjima pokazano je kako djeca te dobi rabe dijalektalne riječi, no nisu zabilježene riječi iz drugih jezika, što kao novinu donosi ovo istraživanje pokazujući kako djeca jasličke dobi uz novotvorenice i dijalektizme upotrebljavaju i anglizme (*čiken*, *epl*, *ajs krim*).

4. Rasprava i zaključak

Temeljni cilj istraživanja bio je opisati razvojna jezična obilježja na gramatičkoj i leksičkoj razini djece jasličke dobi. Kako je bilo očekivano na temelju provedenih istraživanja na djeci govornicima hrvatskoga jezika (Jelaska 2007), i ovo istraživanje pokazuje da na fonološkoj razini djeca izostavljaju glasove koji su im teško izgovorivi, zamjenjuju ih onima koje mogu izgovoriti ili ih ispuštaju. Na morfološkoj razini djeca najčešće poopćavaju pravila, osobito u tvorbi prezenta, ali i imenica gdje se vrlo često koriste umanjenicama. Na sintaktičkoj razini uočena su obilježja telegrafskoga govora i izostavljanje nepromjenjivih vrsta riječi, kao i nenaglašenih oblika zamjenica i glagola. S obzirom na izvanjezičnu zbilju, na morfološkoj je razini uočena primjena sufiksa za tvorbu glagola prema dijalektalnim pravilima, najčešće za tvorbu treće osobe množine prezenta (Vrsaljko, Paleka 2019). Također je zamijećena uporaba sintagmi kojima se opisuju pojmovi koje dijete ne zna imenovati te se ponekad oslanja na prethodno ili šire znanje i iskustvo koji mogu biti pogrešni. Sve to potvrđuje činjenicu da djeca jasličke dobi stvaraju svoju *dječju gramatiku* – tvore umanjenice, ne provode glasovne promjene, koriste različite sufikse i ne provode sva gramatička pravila, čime se potvrđuje da oni itekako znaju lingvistički misliti, usp. Pavličević-Franić 2005, 2011.

Osim jezičnih osobitosti hrvatskoga jezika, koje svakako utječu na ovaj proces, zanimljivo je primijetiti i utjecaj engleskoga jezika u ranoj dobi, što je zasigurno utjecaj medija i gledanja velike količine crtanih filmova upravo na engleskom jeziku (Aladrović Slovaček 2019). Naime, istraživanja pokazuju da djeca te dobi pred ekranima provode do dva sata dnevno (Roje Đapić i dr. 2020). Uporaba anglizama već u jasličkoj dobi proširuje znanja o razvoju hrvatskoga jezika i pokazuje promjene koje se događaju u razvojnim jezičnim obilježjima, a koje su rezultat događanja u izvanjezičnoj zbilji.

S obzirom na dobivene rezultate, potvrdile su se prve dvije hipoteze koje su pretpostavljale kako su razvojna jezična obilježja na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini današnje djece jednaka onima koja su opisana prema analizama dječje baze hrvatskoga jezika (Jelaska 2007; Cvikić i dr. 2007; Kuvač Kraljević, Palmović 2007). Međutim, taj je opis proširen novim primjerima, osobito na morfološkoj i leksičkoj razini, ponajviše uvjetovanima izvanjezičnom zbiljom – utjecajem dijalekta u kojem dijete odrasta, što se pokazalo prediktorom i za učenje hrvatskoga jezika u školskoj dobi (Aladrović Slovaček 2019) te utjecajem drugih jezika kojima djeca ovladavaju već u ranoj dobi, što zbog izloženosti medijima (Aladrović Slovaček, Rimac Jurinović 2021), što zbog izloženosti ekranima (Roje Đapić i dr. 2020). Upravo ti rezultati potvrdili su očekivanja u trećoj i četvrtoj hipotezi. Time se, kako je rečeno, leksički popis djece jasličke dobi proširuje i za usvojene lekseme iz engleskoga jezika, kao i morfološke strukture koje su ponajviše pod utjecajem dijalekta u ovoj ranoj dobi, ali i jezika okoline i obitelji, što se očituje i u opisima pojedinih pojmova čije nazive djeca ne znaju ili nisu u njihovo značenje u potpunosti sigurna. Međutim, peta i šesta hipoteza su opovrgnute jer se pokazalo kako ispitanici ne razumiju u potpunosti značenje boja te nisu u potpunosti ovladali prilozima i pridjevima te pojmom suprotnosti. Time se pokazuje kako i vrtić, odnosno odgojitelji, imaju važnu ulogu u bogaćenju rječnika, osobito u spomenutom specifičnom vokabularu.

Ovim se istraživanjem potvrđuju ranije provedena istraživanja, primjerice ona Pavličević-Franić 2005; 2011, koja ustanovljuju da su djeca vrlo kreativna u svojim izričajima te da je jezik jedno potentno područje u kojem ona nalaze rješenja poopćavajući usvojena pravila, mijenjajući riječi i izraze u one koje su im poznate i bliske i tražeći rješenja u drugome jeziku koji im također posredstvom medija postaje blizak pa u nekim pojmovima i dominantniji od materinskoga. Budući da se generacije mijenjaju na način da se sve manje sluša, sve manje razgovara, pa čak i čita, što rezultira brojnim jezičnim odstupanjima, bit će zanimljivo promatrati koliko će

se proces usvajanja hrvatskoga kao »maloga« jezika mijenjati i koliko će u budućnosti na njega utjecati dijalekt, a koliko drugi jezici kojima su djeca u ranoj dobi izložena, te svi drugi izvanjezični čimbenici koji itekako mijenjaju proces i način jezičnoga usvajanja, osobito u ranoj dobi.

Literatura

Aladrović Slovaček, Katarina. 2018. *Kreativne jezične igre*. Zagreb: Alfa d.d.

Aladrović Slovaček, Katarina. 2019. *Od usvajanja do učenja hrvatskoga jezika*. Zagreb: Alfa d.d.

Aladrović Slovaček, Katarina; Maša Rimac Jurinović. 2021. Multilingualism as an advantage or an obstacle to the early acquisition of Croatian. *Journal of Child Language Acqisition and Development – JCLAD* 9, 1, 209–222. https://www.bib.irb.hr/1128418 (pristupljeno 29. 4. 2022.)

Blaži, Draženka 1994. Utjecaj okoline na razvoj govora u djece. *Defektologija*, 30 (2), 153–160.

Blaži, Draženka; Diana Arapović. 2003. Artikulacijski nasuprot fonološkom poremećaju. *Govor*, 20 (1-2), 27–38.

Brestovci, Behlul; Slavica Marković; Dušanka Vuletić. 1972. Govor djece u osnovnoj školi. *Defektologija*, 8 (2), 54–60.

Cvikić, Lidija; Jelena Kuvač-Kraljević. 2007. *Drugi jezik hrvatski*. Zagreb: Profil.

Hržica, Gordana; Sara Košutar; Mateja Kramarić. 2019. Rječnička raznolikost pisanih tekstova osoba s razvojnim jezičnim poremećajem. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 55, 2, 14–30. https://hrcak.srce.hr/232888 (pristupljeno 29. 4. 2022.)

Jelaska, Zrinka. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Jelaska, Zrinka. 2007. Teorijski okviri jezikoslovnomu znanju u novom nastavnom programu za osnovnu školu. *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika.* Ur. Češi, M. i M. Barbaroša Šikić. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.

Kelić, Maja; Mirta Zelenika Zeba; Jelena Kuvač Kraljević. 2021. Prediktori čitanja u hrvatskome jeziku: Doprinos (meta)fonoloških varijabli. *Psihologijske teme*, 30 (2), 161–184.

Kuvač Kraljević, Jelena; Gordana Hržica. 2016. Hrvatski korpus govornog jezika (HrAL). *Fluminensia*, 28 (2), 102–102.

Kuvač Kraljević, Jelena; Mirjana Lenček. 2012. Frazeologija dječjega jezika: psiholingvistički pristup. *Logopedija*, 3 (1), 26–30.

Kuvač Kraljević, Jelena; Marijan Palmović. 2007. *Metodologija istraživanja dječjega jezika.* Zagreb: Slap.

Novosel, Darija; Manuela Pilatuš; Marina Olujić; Jelena Kuvač Kraljević. 2015. Roditeljska procjena djetetovog jezičnog i govornog razvoja nakon treće godine. *Logopedija*, 5 (2), 25–33.

Olujić, Marina; Jelena Kuvač Kraljević; Gordana Hržica; Ivana Srebačić; Ana Matić; Lana Kologranić Belić; Nevena Padovan; Maja Peretić. 2014. Probir jezičnih sposobnosti u predškolskoj dobi: individualni ili grupni? *Logopedija*, 4 (1), 23–30.

Pavličević-Franić, Dunja. 2005. *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa d.d.

Pavličević-Franić, Dunja. 2011. *Jezikopisnice.* Zagreb: Alfa d.d.

Poljak, Andrea; Gordana Hržica; Diana Arapović. 2015. Morfološko označavanje živosti: različito označavanje objekta u usvajanju hrvatskoga jezika. *Suvremena lingvistika*, 41 (79), 21–39.

Posokhova, Ilona. 2005. *Izgovor i kako ga poboljšati*. Lekenik: Ostvarenje.

Prebeg-Vilke, Mirjana. 1991. *Vaše dijete i jezik, materinski, drugi i strani jezik*. Zagreb: Školska knjiga.

Radić, Željana; Jelena Kuvač Kraljević; Melita Kovačević. 2010. Udžbenik kao poticaj ili prepreka leksičkomu razvoju. *Lahor – časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1, 9, 43–59. https://hrcak.srce.hr/64994 (pristupljeno 29. 4. 2022.)

Roje Đapić, Mia; Gordana Buljan Flander; Ella Selak Bagarić. 2020. Mala djeca pred malim ekranima: Hrvatska u odnosu na Europu i svijet. *Napredak* 161, 1-2, 45–61. https://hrcak.srce.hr/clanak/348177 (pristupljeno 29. 4. 2022.)

Vuletić, Dušanka; Marta Ljubešić. 1984. Izgovor u dječaka i djevojčica. *Defektologija*, 20 (1-2), 41–50.

Vuletić, Dušanka; Diana Arapović. 1981. Morfologija u govoru. *Defektologija*, 17 (1-2), 35–46.

Vuletić, Dušanka. 1980. Struktura rečenice u govoru. *Defektologija*, 16 (1-2), 43–52.

Tomić, Diana. 2016. Artikulirana artikulacija. *Govor*, 33 (2), 187–192.

Velički, Vladimira; Ivanka Katarinčić. 2011. *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa d.d.

Vrsaljko, Slavica; Petra Paleka. 2019. Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja. *Magistra Iadertina* 13, 1, 139–159. https://hrcak.srce.hr/217843 (pristupljeno 29. 4. 2022.)

Županović Filipin, Nada. 2015. Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje* 16, 2-3, 275–305. https://hrcak.srce.hr/151436 (pristupljeno 29. 4. 2022.)

On linguistic characteristics of early Croatian language acquisition

Abstract

The process of Croatian language acquisition is described based on the analysis of three children, whose speech is recorded in the world data base of children's language CHILDES. Considering the fact that various factors determine the language acquisiton process, primarily the linguistic ones depending on the properties of language that is being acquired, grammatical and lexical development is in research described from various perspectives (Kuvač Kraljević and Palmović 2007; Jelaska 2007; Cvikić et al. 2007; Pavličević-Franić 2011; Hržica et al. 2019). The mentioned research showed that, on the phonological level, children most often omit certain sounds, replace them with the ones they find easier to pronounce or pronounce them incorrectly. On the morphological level there is generalisation of the acquired rules and on the syntactic level there is telegraphic speech, in which prepositions and conjunctions are omitted as well as unstressed forms of pronouns. On the lexical level, children use neologisms that they form themselves and semantemes as words that differ in at least one of their components from the meaning that the word has in adults' vocabulary. Since language development is influenced by extralinguistic elements as well, such as environment and social situation, parents' education and media, it was our goal to examine whether the characteristics had changed regarding previous research and, in accordance with that goal, a three-month research was conducted in three kindergartens in nursery groups. The research showed that, on the phonological level, sounds are omitted, replaced or mispronounced, whereas on the morphological level, there are generalisations or replication of suffixes which are typical for a certain dialect (Kajkavian). On the lexical level there are often wordsnames, neologisms and semantemes, and on the syntactic level there are sentences in which closed-class words are omitted as well as unstressed forms of verbs and pronouns.

Ključne riječi: usvajanje jezika, gramatički razvoj, leksički razvoj, vrtićka dob

Keywords: language acquisition, grammatical development, lexical development, kindergarten age